

Сава Митровић*

*Универзитет у Београду – Факултет политичких наука
Центар за европске политике, Београд*

Оснажено економско присуство Кине на Западном Балкану: геополитички изазов за Европску унију?

Сажетак

У овом раду аутор приказује и анализира утицај Кине на Западном Балкану, настојећи да одговори на питање – да ли оснажено економско присуство Кине у региону може представљати геополитички изазов за Европску унију? У раду је најпре понуђено објашњење кинеског приступа Западном Балкану, те је потом извршен темељен преглед економског присуства Кине у региону. Почевши од пројеката у области саобраћајне инфраструктуре, преко енергетике, све до кинеских инвестиција у остале привредне гране, аутор приказује динамику и интензитет снажења економског утицаја Кине на Западном Балкану. Утврђени обрасци кинеског економског деловања у региону стављени су у контекст европских интеграција држава Западног Балкана. Уместо закључка, аутор на истраживачко питање о геополитичком ривалству Кине и ЕУ на Западном Балкану одговара укључивањем детерминанти измењеног међународног окружења. Потреба уравнотежавања Русије након њеног напада на Украјину Кину све више претвара у (не)вољног партнера ЕУ која би, на бази већ постојећих заједничких интереса Брисела и Пекинга на Западном Балкану, кинеско присуство у региону могла све мање перципирати као геополитички изазов.

Кључне речи:

Кина, Европска унија, Западни Балкан, геополитика, економија, инвестиције

* sava.mitrovic@fpn.bg.ac.rs; sava.mitrovic@cep.org.rs

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Утисак је да се теза Ивера Нојмана (Iver Neumann) да су региони дискурзивно креиране и социјално конструисане категорије, чијем постојању претходи постојање „неимара региона”,¹ нигде тако исправно не потврђује као у случају Западног Балкана и његових бриселских градитеља. С обзиром на то да према својим физичко-географским карактеристикама Западни Балкан свакако не представља јединствену целину, овај регион пре треба посматрати као политички конструкт који у дискурс међународних односа улази крајем прошлог века. Овим појмом требало је означити државе Југоисточне Европе које су у европским интеграционим аранжманима касниле за својим суседима. Први пут употребљен 1999. године, Западни Балкан је обухватао државе настале на постјугословенском простору, уз додатак Албаније, али без Словеније која се тада већ приближила чланству у Европској унији, те је „неимарима” овог региона требало да омогући да према њему поступају компактно, третирајући га као целину.² У међувремену је и Хрватска постала чланица ЕУ, тако да се може рећи да Западни Балкан данас обухвата Албанију, Босну и Херцеговину, Северну Македонију, Србију и Црну Гору, односно представља још увек неинтегрисани део Балканског полуострва у ЕУ.³

Посматрајући Западни Балкан као витални део своје сфере интереса на којем се најдиректније огледа геополитичка, економска, али и трансформативна моћ ЕУ, Унија све друге силе које покушавају да пројектују своју моћ на овај регион, с изузетком САД, третира као „треће” или „спољне” актере, а њихов утицај по правилу назива „малигним”.⁴ Овај

¹ Ивер Нојман, *Употреба другог: Исток у формирању европског идентитета*, Службени гласник, Београд, 2011, нав. према: Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 250–251.

² Александар Гајић, „Западни Балкан у савременом политичком дискурсу”, *Национални интерес*, Vol. 15, бр. 3, 2012, стр. 88–89.

³ Овим државама се у пракси најчешће додаје и тзв. Косово – самопроглашена република на територији Републике Србије која административно обухвата Аутономну покрајину Косово и Метохију – које заједно са пет међународно признатих држава чини тзв. западнобалканску шесторку. Ипак, с обзиром на то да је реч о ентитету спорног међународноправног статуса, чију независност НР Кина не признаје и са којом нема формалне дипломатске односе, он није предмет овог истраживања.

⁴ “Implementation of the common foreign and security policy – annual report 2022”, European Parliament, January 18, 2023. Available from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0009_EN.pdf (Accessed April 20, 2023).

став утемељен је на чињеници да све државе Западног Балкана, чија ја европска перспектива обећана на Солунском самиту пре равно две деценије,⁵ чланство у ЕУ и даље дефинишу као свој спољнополитички приоритет, те се присуство других актера, које би било неусаглашено са њиховим европским путем, у том контексту, уистину може сматрати малим. Ипак, имајући у виду да је од Солунског самита до данас једино Хрватска остварила овај спољнополитички циљ, док су све друге западнобалканске државе још увек далеко од чланства, те да је ЕУ у међувремену била погођена низом криза које су проширење скрајнуле са агенде, то је отворило врата утицају других великих сила, а на првом месту Руске Федерације и Народне Републике Кине.⁶

Повећано присуство и утицај Кине на Западном Балкану представљају предмет овог рада, док је истраживање временски фокусирано на период након 2012. година када је установљен Механизам сарадње Кине и земаља Централне и Источне Европе. Овај Механизам, иако успостављен годину дана раније пре званичног обзнањивања иницијативе „Појас и пут” (Belt and Road Initiative), Кини је требало да послужи као својеврсна платформа за промоцију њене интерконтиненталне развојне стратегије „Појас и пут”. Полазећи од тога да „Новим путем свиле”, осим кинеских инвестиција, путује и њен геополитички утицај, основно истраживачко питање на које се у раду одговара јесте да ли и у којој мери оснажено економско присуство Кине на Западном Балкану представља геополитички изазов за Европску унију?

Како би био дат одговор на ово истраживачко питање у раду се најпре укратко приказују кључне карактеристике кинеског приступа Западном Балкану, као и наративи који прате њено деловање у региону. Потом је извршен преглед најважнијих економских пројеката на Западном Балкану у које је Кина укључена, те су у кратким цртама представљене основне критике упућене кинеском економском деловању. Економска сарадња са Кином стављена је у контекст европских интеграција држава региона, како би се одговорило на питање да ли и у којој мери сарадња са Кином може да се негативно одрази на њихов европски

⁵ “Eu-Western Balkans Summit Thessaloniki”, European Commission, June 21, 2003. Available from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_03_163 (Accessed April 20, 2023).

⁶ О повезаности тзв. „замора од проширења” са утицајем „трећих актера” на Западном Балкану, те предлозима за оживљавање политике проширења, погледати више у: Milena Lazarević and Sava Mitrović, “The EU and Third Actors in the Balkans. Relaunching Enlargement, Reviving Credibility”, in: Giorgio Fruscione (ed.), *Europe and Russia on the Balkan Front. Geopolitics and Diplomacy in the EU's Backyard*, Italian Institute for International Political Studies – ISPI, 2023, pp. 13–30.

пут, те да ли оснаживањем и продубљивањем ове сарадње Кина заиста може угрозити доминантну позицију ЕУ у региону. Економска сарадња држава Западног Балкана са Кином схваћена је као геополитички изазов за ЕУ у оној мери у којој је ова сарадња неусаглашена са приступом који Унија промовише, те последично њеним интересима у региону.

Основна хипотеза рада јесте да економско присуство Кине, мада без сваке сумње увећано и са перспективом даљег снажења, не мора нужно представљати изазов за ЕУ у геополитичком смислу. Све док Кина не настоји, или није у стању, да државама Западног Балкана понуди алтернативне облике политичких интеграција, те све док оне сарадњу са Кином не посматрају као алтернативу европским интеграционим процесима, ЕУ ће, заједно са САД, остати кључни геополитички актер у региону. У светлу нових геополитичких и економских изазова изазваних руским нападом на Украјину, Унији је преко потребан стабилан Западни Балкан, а конструктивна сарадња ЕУ са Кином може донети не само стабилизацију прилика у овом региону, већ и много шире политичко-економске користи за обе стране.

КИНЕСКИ ПРИСТУП ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ

На почетку је важно напоменути да Кина у формалном смислу не прихвата бриселски конструкт Западног Балкана, већ на ове државе гледа као на део далеко ширег региона Централне и Источне Европе (ЦИЕ). На иницијативу Пекинга, 2012. године је формално успостављен Механизам сарадње Кине и земаља ЦИЕ, чији су део од његовог оснивања до данас и свих пет држава Западног Балкана.⁷ Оне не чине формалну подгрупу у оквиру Механизма „14+1” и Кина нема посебан спољнополитички оквир за Западни Балкан као регион, већ се у пракси ова сарадња доминантно одвија на билатералном нивоу.⁸ Истраживања пројеката иницираних након 2012. године потврђују да највећи број њих јесу индивидуални пројекти уговорани билатерално између националних влада и Владе у Пекингу, док далеко мањи удео чине регионални пројекти

⁷ Основана као иницијатива „16+1”, прикључењем Грчке 2019. године названа је „17+1”, али је данас, након изласка три балтичке републике, можемо означити као Механизам сарадње „14+1”.

⁸ Wouter Zweers, Vladimir Shopov, Frans-Paul van der Putten, Mirela Petkova, Maarten Lemstra, *China and the EU in the Western Balkans: A zero-sum game?*, Clingendael Institute, The Hague, 2020, pp. 7–8.

договарани под окриљем поменуте мултилатералне платформе.⁹ Кључни инфраструктурни пројекти финансирају се из кредита које обезбеђују кинеске државне банке, а реализују их кинеске државне компаније, уз ангажман кинеске радне снаге.¹⁰ Највећи број пројеката везан је за транспортни и енергетски сектор који чине готово 80% вредности свих кинеских пројеката на Балкану и претежно су финансирани кроз позајмице, док остатак чине пројекти у сектору услуга и металургије, који су углавном финансирани путем страних директних инвестиција.¹¹

Анализирајући кинески приступ Западном Балкану, многи аутори су приметили да фокус Пекинга на односе са Београдом не представља ништа ново у кинеској стратегији примењеној и у другим деловима света, према којој се за кључног економског и политичког партнера по правилу бира највећа држава региона.¹² Од готово у потпуности неразвијених економских односа са државама Западног Балкана, Кина је успела да у периоду од 2009. до 2021. инвестира готово 28 милијарди евра кроз чак 122 различита пројекта широм региона, од чега далеко највећи број у Србији.¹³ Овоме је претходило закључивање стратешког партнерства Србије и Кине у августу 2009. године, које је 2013. најпре продубљено, да би три године касније српско-кинески односи били уздинути на ниво „свеобухватног стратешког партнерства”.¹⁴ Овим је Кина постала „четврти стуб” спољне политике Србије, чиме се Србија издвојила у односу на остале државе региона које су, с делимичним изузетком БиХ, стратешком

⁹ Катарина Закић, „Потенцијали регионалне сарадње у оквиру 17+1 и искуства Србије”, *Међународна политика*, Vol. LXXI, бр. 1177, 2020, стр. 30–52.

¹⁰ Vladan Ivanović and Katarina Zakić, “Belt and Road investments in Serbia: Is China a new saviour or a new threat?”, *International Problems*, Vol. LXXV, No. 1, 2023, p. 77.

¹¹ Katarina Zakić and Bojan Radišić, “China’s Belt and Road investment projects in the Balkan countries: Six years after”, *The Review of International Affairs*, Vol. LXX, No. 1175, 2019, pp. 48–68.

¹² Wouter Zweers et al., *China and the EU in the Western Balkans: A zero-sum game?*, Op. cit., p. 18.

¹³ Bojan Stojkovski, Ivana Jeremic, Samir Kajosevic, Ivana Nikolic, Ivan Angelovski, Fatjona Mejdini and Irvin Pekmez, *China in the Balkans: Controversy and Cost*, Balkan Insight. Available from: <https://balkaninsight.com/2021/12/15/china-in-the-balkans-controversy-and-cost/> (Accessed April 20, 2023).

¹⁴ Жарко Обрадовић, „Стратешко партнерство ‘мале’ Србије и ‘велике’ Кине”, *Српска политичка мисао*, Vol. 53, No. 3, 2016, стр. 128.

циљу евроатлантских интеграција подредиле све друге спољнополитичке односе.

Кинески приступ Западном Балкану се у Бриселу и другим европским престоницама доживљава као стратегија заснована на „експанзивним геополитичким намерама”, у којој се ангажовањем економских ресурса покушава увећати политички утицај, на рачун централне улоге коју Унија данас има у региону.¹⁵ Европска унија види Западни Балкан не само као подручје очекиваног проширења, већ и као „објект своје спољне политике и геополитичких амбиција”, што додатно доприноси перцепцији о Кини као економском конкуренту и системском ривалу.¹⁶ Ако се нудећи повољне кредите и повећавајући обим инвестиција и трговинске размене Кина недвосмислено појављује као економски конкурент ЕУ на Западном Балкану, опажање системског ривалства проистиче из страха да кинеско деловање може уздрмати крхке демократске тековине у региону и угрозити друга реформска достигнућа постигнута у процесима придруживања и приступања ЕУ.

С друге стране, професор Павлићевић нуди низ аргумената којима врло убедљиво указује да је кинеска спољна политика доминантно одређена унутрашњим детерминантама, те да је и њено деловање на Западном Балкану преваходно мотивисано жељом да се одговори на домаће изазове, односно подржи привредна реформа и обезбеди континуиран економски напредак и са њим повезана друштвена и политичка стабилност.¹⁷ С тим у вези, услед сопствених потреба за развијањем саобраћајне и енергетске инфраструктуре, државе региона представљају потенцијално тржиште за кинеске индустрије са вишком капацитета (индустрије челика, алуминијума, цемента и сл.), а ниже цене рада и производње подстичу и измештањем појединих индустрија на Западни Балкан, како би оне повратиле конкурентску предност на светском тржишту.¹⁸ Додатно, близина европских тржишта и либерализован режим

¹⁵ Драган Павлићевић, „Извори и перспективе кинеске политике према Западном Балкану”, у: Катарина Закић и Ненад Стекић (урс.), *Кинески развојни изазови: Промене и пројекције*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 14–15.

¹⁶ Милан Игрутиновић, „Системско ривалство ЕУ и НР Кине и положај Западног Балкана”, у: Катарина Закић и Ненад Стекић (урс.), *Кинески развојни изазови: Промене и пројекције*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 45.

¹⁷ Драган Павлићевић, „Извори и перспективе кинеске политике према Западном Балкану”, нав. дело, стр. 13–43.

¹⁸ Исто, стр. 28.

трговине са ЕУ такође представљају разлоге због којих извозно оријентисане кинеске компаније инвестирају у региону.¹⁹

У сваком случају, исходиште кинеске политике, било да је она вођена геополитичким или неким другим мотивима, не мења чињеницу да Кина у пракси постаје све важнији економски играч у региону. Повезаност економске и политичке моћи, односно могућност трансформације прве у непосредан политички утицај, захтева да се испитивању улоге Кине темељно приступи, без обзира на то који се мотиви налазе у основи кинеске политике.

ЕКОНОМСКО ПРИСУСТВО КИНЕ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ

Висок привредни раст који је Кина бележила од почетка деведесетих година прошлог века учинио је ову државу економском силом број један у свету. По висини бруто домаћег производа (БДП), исказаног према паритету куповне моћи, Кина је 2013. најпре прстигла Европску унију, а три године касније и Сједињене Америчке Државе, те се данас, према овом економском параметру, налази далеко изнад друге две највеће економије света.²⁰ Кина је у првој деценији 21. века бележила реалан раст БДП-а који се кретао у распону од 8,3% до 14,2%, односно у просеку износио око 10,3% све до 2010. године, након чега долази до постепеног успоравања кинеске економије.²¹ Заједно са БДП-ом растао је и кинески извоз²² и удео у светској трговини, а обим страних директних инвестиција

¹⁹ Драган Павлићевић, „Извори и перспективе кинеске политике према Западном Балкану”, нав. дело, стр. 13–43.

²⁰ *GDP based on PPP, share of world*, International Monetary Fund. Available from: <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/USA/CHN/EU> (Accessed April 20, 2023).

²¹ *Real GDP growth: Annual percent change*, International Monetary Fund. Available from: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/CHN?zoom=CHN&highlight=CHN (Accessed April 20, 2023).

²² Од 28.000.000.000 америчких долара 2001. године, извоз роба и услуга из Кине попео се на готово 350.000.000.000 2008, док је 2021. он достигао ниво од преко 460.000.000.000. *Net trade in goods and services (BoP, current US\$) – China*, World Bank. Available from: <https://data.worldbank.org/indicator/BN.GSR.GNFS.CD?end=2021&locations=CN&start=2000> (Accessed April 20, 2023).

је од 4.600.000.000 америчких долара 2000. године, достигао ниво од безмало 58.000.000.000 2010. године.²³

Овим економским узлетом Кине створени су предуслови да се она појави као релевантан актер на глобалном плану, чак и у оним деловима света који су, како у економском тако и политичком смислу, сматрани зоном интереса других великих сила. Спољна политика Кине, до тада фокусирана на непосредно суседство и односе са развијеним земљама, постепено почиње да се усмерава и ка другим регионима и државама с којима Пекинг настоји да пробуди постојеће, али и изгради нове облике економске сарадње.²⁴ С тим у вези, када се након 2008. године финансијска криза из САД прелила на ЕУ у форми кризе јавног дуга и кризе у еврозони, а економије Западног Балкана њима биле директно погођене, Кина је наступила као партнер који овим државама може помоћи у економском опоравку, смањењу незапослености, те општем привредном развоју, обезбеђујући им алтернативне изворе кредита и инвестиција.

Мада је неколико пројеката иницирано пре 2012. године, попут изградње моста Земун–Борча као првог моста у Европи који је градила једна кинеска компанија, највећи број њих договорен је након успостављања Механизма сарадње 16+1. Из тог разлога су неки аутори управо период од 2012. до 2017. године назвали „златним добом” сарадње Кине и земаља ЦИЕ у којем је, паралелно са повољним развојем кинеске економије, постојао и висок ниво ентузијазма међу европским партнерима да се сарадња са Кином продуби, али и ограничено јавно противљење ЕУ и САД оваквом развоју ствари.²⁵ Кина се у Југоисточној Европи најпре појавила 2009. године када је државна Кинеска компанија за прекоокеански транспорт (China Ocean Shipping Company – COSCO) преузела грчку луку Пиреј за 4.300.000.000 евра,²⁶ те даљом модернизацијом и улагањем у њене капацитете ову луку начинила једном од десет

²³ *Direct Investment Abroad: Millions of US Dollars*, International Monetary Fund. Available from: <https://www.imf.org/external/datamapper/DirectAbroad@CF/CHN?zoom=CHN&highlight=CHN> (Accessed April 20, 2023).

²⁴ Драган Павлићевић, „Извори и перспективе кинеске политике према Западном Балкану”, нав. дело, стр. 23.

²⁵ Zuokui Liu, “History and prospects of cooperation between China and countries in Central and Eastern Europe”, *The Review of International Affairs*, Vol. LXXII, No. 1181, 2021, pp. 46–49.

²⁶ Frans-Paul van der Putten, *Chinese Investment in the Port of Piraeus, Greece: The Relevance for the EU and the Netherlands*, Clingendael Institute, The Hague, 2020, p. 10.

најзначајнијих лука на свету.²⁷ Западни Балкан, као транзитни регион преко ког прелазе стратешки коридори који луку Пиреј повезују са богатим средњоевропским тржиштима, постајао је све значајнији за Кину.

Саобраћајна инфраструктура

Вероватно најзначајнији регионални пројекат развоја саобраћајне инфраструктуре у који је Кина укључена јесте изградња пруге Београд–Будимпешта. Највећим делом финансирана кредитом кинеске „Ексим банке” (Export-Import Bank of China), у износу од око 1.400.000.000 долара, ова модерна пруга би требало да железничку мрежу Србије интегрише са европском и омогући јој бржи транспорт робе и људи.²⁸ До сада завршена деоница до Новог Сада пуштена је у рад 19. марта 2022. године, а завршетак изградње додатних 108 km пруге до Суботице најављен је пре краја 2024. године.²⁹ Ипак, како Катарина Закић примећује, пуна финансијска исплативост овог пројекта може бити остварена само ако се и мађарска железничка мрежа додатно интегрише са европском, те ако се ова пруга продужи даље на југ до Ниша, преко Северне Македоније, све до луке Пиреј.³⁰ Иако и у Атини и у Скопљу постоји несумњив интерес да се овај путни правац осавремени, а заинтересованост за укључивање у овај пројекат исказана је и у Братислави, за сада нема потписаних споразума или конкретних планова којима би се наговестила реализација ових идеја у пракси.³¹

Други важан пројекат у домену саобраћајне инфраструктуре, у чију су реализацију такође укључене кинеске компаније и који је доминантно финансиран од стране кинеске „Ексим банке”, јесте изградња ауто-

²⁷ *Xinhua-Baltic International Shipping Centre Development Index 2021*, China Economic Information Service and Baltic Exchange. Available from: https://www.balticexchange.com/content/dam/balticexchange/consumer/documents/2021_Xinhua_Baltic_ISCDI_EN.pdf (Accessed April 20, 2023).

²⁸ Katarina Zakić, “The results and risks of China’s Belt and Road investment projects in Serbia”, *The Reviews of International Affairs*, Vol. LXXI, No. 1180, 2020, pp. 52–53.

²⁹ Вучић: *Можемо да завршимо пругу до Суботице пре краја 2024. године*, РТВ, 14. јануар 2023. Доступно преко: https://www.rtv.rs/sr_ci/vojvodina/novi-sad/vucic-mozemo-da-zavrshimo-prugu-do-subotice-pre-kraja-2024.-godine_1408156.html (Приступљено 20. априла 2023).

³⁰ Katarina Zakić, “The results and risks of China’s Belt and Road investment projects in Serbia”, *op. cit.*, p. 53.

³¹ Катарина Закић, „Потенцијали регионалне сарадње у оквиру 17+1 и искуства Србије”, *нав. дело*, стр. 45–46.

пута Београд–Јужни Јадран (Е-763). Овај аутопут би требало да градове у Западној Србији повеже са престоницом, Србији олакша приступ луци Бар, те је у ширем смислу повеже и са Италијом и са суседном Румунијом. С црногорске стране планирана је изградња ауто-пута дужине 165км, којим би се приморје повезало са севером земље и који би се у месту Бољаре спојио са путем у Србији. За изградњу 41км овог ауто-пута, коју реализује једна од глобално најутицајнијих кинеских грађевинских компанија (China Road and Bridge Corporation), Црна Гора је 2014. године од „Ексим банке” позајмила 943.900.000 долара, што је узроковало драстично увећање њеног јавног дуга који је у пандемијској 2020. години достигао ниво од чак 105% БДП-а.³² Иако је на крају 2022. године укупан јавни дуг Црне Горе пао на испод 70% БДП-а, те је претходно хеџинг аранжманом издејствовано смањење каматне стопе са 2% на 0,88% на поменути дуг према кинеској банци,³³ он и даље оптерећује јавне финансије Црне Горе и представља упозорење другим државама о опасности од прекомерног задуживања. Додатно, овај пројекат је предмет критика и због негативног утицаја на животну средину, односно загађење корита реке Таре која представља природно подручје под заштитом УНЕСКА.³⁴

Влада Северне Македоније је такође позајмила позамашна средства од „Ексим банке” за изградњу два ауто-пута која чине друмску компоненту Паневропског коридора VIII. За изградњу ауто-пута Миладиновци–Штип 2013. године је са „Ексим банком” уговорен кредит од 226, а ауто-пута Кичево-Охрид кредит од 411.000.000 евра, док је у оба случаја улога главног извођача радова додељена кинеској корпорацији „Синохидро” (Sinohydro Corporation Ltd.).³⁵ Осим позајмице која има незанемарљив удео у македонском јавном дугу од 7.200.000.000 евра,³⁶ овај пројекат је био предмет бројних оптужби за корупцију, називан чак и

³² *Извјештај о јавном дугу Црне Горе на дан 31. децембар 2020. године*, Влада Црне Горе. Доступно преко: <https://www.gov.me/cyt/dokumenta/3be6eebd-1c0c-473a-bf36-44db85771437> (Приступљено 20. априла 2023).

³³ *Извјештај о државном дугу на дан 31. 12. 2022. године*, Влада Црне Горе. Доступно преко: <https://www.gov.me/cyt/clanak/izvjestaj-o-drzavnom-dugu-na-dan-31122022-godine> (Приступљено 20. априла 2023).

³⁴ *УНЕСКО забринут због изградње аутопута у кориту Таре*, Радио Слободна Европа. Доступно преко: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30049375.html> (Приступљено 20. априла 2023).

³⁵ *China in the Balkans*, Balkan Insight, Available from: <https://china.balkaninsight.com/> (Accessed 20 April 2023).

³⁶ *Total public debt*, Open Finance, Available from: <https://javendolg.finance.gov.mk/en> (Accessed April 20, 2023).

„једном од највећих корупционашких афера у македонској историји”.³⁷ Вредан помена је и више година најављивани ауто-пут између Црне Горе и Албаније, познат и под називом „Плави коридор”. Овај ауто-пут планиране дужине од 280km има за циљ да споји путну мрежу ових држава дуж Јадранског мора, те представља продужетак Јадранско-јонске магистрале, која се протеже од севера Италије све до Грчке.³⁸ Упркос Меморандуму о разумевању који су Албанија и Црна Гора 2015. године потписале са кинеском компанијом о изградњи ауто-пута, али и најавама да би и БиХ могла да се укључи у овај пројекат, до данас није дошло да почетка његове реализације.³⁹

Реализација сваког од овде приказаних пројеката донела би већ дуже време ишчекивану и неопходну модернизацију саобраћајне инфраструктуре, што би са своје стране представљало снажан импулс општем економском развоју региона. Додатно, инфраструктурно повезивање може позитивно утицати на развоју туризма и са њиме повезаних сектора, а увећањем социјалних контаката постепено би била смањивана и етничка дистанца међу народима Западног Балкана. Међутим, и поред начелне економске оправданости и усаглашености са циљевима ЕУ у региону, анализирани пројекти изложени су бројним критикама које долазе, како из Брисела тако и од домаће јавности. Осим већ поменутог страха од финансијске неодрживости и упадања у тзв. кинеско „дужничко ропство”, оно што се најчешће замера овим пројектима је сте недовољна транспарентност њиховог уговарања и са њоме повезани коруптивни ризици, као и непридржавање процедура јавних набавки. Осим што се ово потенцијално негативно одражава на процесе приступања ЕУ, одсуство компетитивних тендерских процедура може водити одабиру субоптималних решења и узроковати додатне трошкове и кашњења у реализацији.

Енергетска инфраструктура

Ако су активности у домену путне инфраструктуре приоритно поље економског присуства Кине на Западно Балкану, онда су изградња и ревитализација енергетске инфраструктуре одмах на другом месту. У области

³⁷ Ana Krstinovska, *Exporting Corruption? The Case of a Chinese Highway Project in North Macedonia*, China Observers in Central and Eastern Europe, 6 November 2019. Available from: <https://chinaobservers.eu/exporting-corruption-the-case-of-a-chinese-highway-project-in-north-macedonia/> (Accessed April 15, 2023).

³⁸ Катарина Закић, „Потенцијали регионалне сарадње у оквиру 17+1 и искуства Србије”, нав. дело, стр. 39–40.

³⁹ Исто.

енергетске сарадње са Кином БиХ се истиче као држава са највише иницираних пројеката, чак осам, иако се неколико њих већ дуже време налази у недефинисаном статусу.⁴⁰ Као једини до краја реализован пројекат издваја се изградња Термоелектране „Станари” близу Добоја, која је пуштена у рад у септембру 2016. године, а коју је градила кинеска компанија „Донгфенг Електрик” (Dongfang Electric Corporation).⁴¹ С друге стране, амбициозан пројекат изградње блока 7 ТЕ „Тузла”, где су процењена улагања ишла и до 750.000.000 евра, услед различитих препрека био је више пута стопиран, мада последње изјаве указују да се од њега није одустало, иако без јасних информација о његовој евентуалној даљој реализацији.⁴² Док се коначни епилог око изградње блока 7 не назире, у марту 2023. године две кинеске фирме су, заједно са једном домаћом компанијом, започеле ревитализацију блока 6 у оквиру пројекта вредног 13.000.000 евра, који финансира Електропривреда БиХ.⁴³ Ваља поменути и да су кинеске компаније укључене и у неколико хидроенергетских пројеката у БиХ, међу којима се издваја Хидроелектрана „Дабар” на Требишњици, чија се изградња налази у завршној фази.⁴⁴ Такође, кинески инвеститори улажу и 130.000.000 евра у ветроелектрану „Ивовик”, што представља највећу инвестицију у обновљиве изворе енергије у овој земљи.⁴⁵

Што се Србије тиче, неколико је врло важних пројеката у домену енергетске инфраструктуре у које су укључене кинеске компаније,

⁴⁰ Katarina Zakić and Nevena Šekarić, “China’s energy cooperation within the 17+1”, *International Problems*, Vol. LXXIII, No. 1, 2021, p. 16.

⁴¹ *Термоелектрана Станари пуштена у рад*, Ал Џазира, 20. септембар 2016. Доступно преко: <https://balkans.aljazeera.net/news/economy/2016/9/20/termoelektrana-stanari-pustena-u-rad> (Приступљено 20. априла 2023).

⁴² *Пројекат изградње Блока 7 Термоелектране Тузла још увијек неизвјестан*, УНА, 28. фебруар 2023. Доступно преко: <https://unaworld.com/ba/vijesti/drustvo/projekat-izgradnje-bloka-7-termoelektrane-tuzla-jos-uvijek-neizvjestan> (Приступљено 20. априла 2023).

⁴³ Горан Катић, *Кинеске фирме у марту почињу обнову Блока 6 термоелектране у Тузли*, Радио Слободна Европа, 13. фебруар 2023. Доступно преко: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kina-blok-6-termoelektrana-tuzla-obnova/32269611.html> (Приступљено 20. априла 2023).

⁴⁴ *Изградња ХЕ Дабар ускоро у завршној фази*, РТРС, 9. октобар 2022. Доступно преко: <https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=489465> (Приступљено 20. априла 2023).

⁴⁵ Марија Аугустиновић, *Кинези након термоелектрана улажу први пут у ветроелектрану у БиХ*, Радио Слободна Европа, 13. фебруар 2023. Доступно преко: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kinezi-vjetroelektrana-bih/31558129.html> (Приступљено 20. априла 2023).

а који се налазе у различитим фазама реализације. Изградња блока БЗ ТЕ „Костолац” снаге 350MW, која би производне капацитете Електропривреде Србије (ЕПС) подигла за око 5% и допринела стабилизацији и модернизацији електроенергетског система, свакако се издваја као најзначајнији пројекат.⁴⁶ Изградња је поверена кинеској компанији „ЦМЕЦ” (China Machinery Engineering Corporation), а пројекат је доминантно финансиран кредитом „Ексим” банке, док је ЕПС обезбедио око 15% неопходних средстава.⁴⁷ Према најавама надлежног Министарства, нови блок би требало да буде прикључен на електроенергетску мрежу у септембру 2023. године.⁴⁸ Други важан пројекат, премда се још увек налази у припремној фази, односи се на изградњу топловода који би повезао ТЕ „Никола Тесла” и топлану „Нови Београд”. Реч је о пројекту вредном 193.000.000 евра, такође претежно финансираном кредитом кинеске „Ексим банке”, у којем је главни извођач још једна кинеска државна компанија (Power Construction Corporation of China).⁴⁹ Њиме би се топлотна енергија највеће термоелектране у Србији транспортовала до Новог Београда и одатле даље до потрошача, што би требало да умањи потребе за увозом природног гаса, повећа поузданост система даљинског грејања, али и смањи емисије штетних гасова на подручју Београда.⁵⁰ Трећи важан и у потпуности реализован пројекат у области енергетске инфраструктуре, јесте изградња Термоелектранетоплане „Панчево”, прве гасно-парне електране у Србији која је почела са радом у октобру 2022. године. Изградња овог постројења – у које је Гаспром Енергохолдинг Србија (Gazprom Energoholding Serbia) инвестирао 196.000.000 евра и за које се очекује да током 2023. године испоручи око 1200 гигават-сати електричне енергије у енергетски систем Србије⁵¹

⁴⁶ *Последњи део опреме за нови блок ТЕ стигао у Костолац*, Политика, 26. новембар 2022. Доступно преко: <https://www.politika.rs/scc/clanak/526606/Poslednji-deo-opreme-za-novi-blok-TE-stigao-u-Kostolac> (Приступљено 20. априла 2023).

⁴⁷ *Исто.*

⁴⁸ *Исто.*

⁴⁹ *Исто.*

⁵⁰ Владимир Спасић, *Београдске електране и ЕПС потписали уговор о градњи топловода од ТЕНТ-а до Новог Београда*, Balkan Green Energy News, 19. јануар 2023. Доступно преко: <https://balkangreenenergynews.com/rs/beogradske-elektране-i-eps-potpisali-ugovor-o-gradnji-toploвода-od-tent-a-do-novog-beograda/> (Приступљено 20. априла 2023).

⁵¹ *Ђедовић у посети ТЕ-ТО Панчево*, Министарство рударства и енергетике, 20. март 2023. Доступно преко: <https://mre.gov.rs/aktuelnosti/saopštenja/djedovic-u-poseti-te-rancevo> (Приступљено 20. априла 2023).

– такође је поверена једној кинеској компанији (Shanghai Electric Group) након тендера спроведеног у јулу 2017. године.⁵²

Кинеске активности на модернизацији и изградњи енергетске инфраструктуре у највећој мери су ограничене на БиХ и Србију, док једино још у Црној Гори постоји неколико пројеката у овој области. Наиме, ветропарк „Можура”, који својом снагом од 46MW представља други највећи ветропарк у Црној Гори, градио је конзорцијум у којем је, заједно са једном малтешком компанијом, учествовала и поменута кинеска компанија из Шангаја.⁵³ Такође, кинеска компанија „Донгфенг Електрик” је, као део конзорцијума, 2020. године потписала Уговор о еколошкој реконструкцији ТЕ „Пљевља” са Електропривредом Црне Горе.⁵⁴ Радови на реконструкцији једине термоелектране, највећег загађивача, али и највећег произвођача електричне енергије у Црној Гори, отпочели су у априлу 2022, док је завршетак радова планиран у октобру 2024. године.⁵⁵ Додатно, кинеска компанија „Норинко” (Northern International Cooperation) потписала је уговор са Владом Црне Горе о техничкој подршци истраживањима о хидроенергетским потенцијалима реке Мораче, те на тендеру 2016. године поднела предлог о изградњи осам хидроелектрана на Морачи и њеним притокама.⁵⁶ Преговори о овом пројекту у овом моменту још увек трају.

Све у свему, може се закључити да су кинеске компаније веома активне у овој области и да неретко представљају главне извођаче код многих великих енергетских пројеката на Западном Балкану. Оваква кинеска

⁵² *Термоелектрану у Панчеву граде Кинези, вредност 180 милиона евра*, РТВ, 1. новембар 2017. Доступно преко: https://rtv.rs/sr_ci/ekonomija/termoelektранu-u-pancevu-grade-kinezi-vrednost-180-miliona-evra_866735.html (Приступљено 20. априла 2023).

⁵³ Владимир Спасић, *Званично отворен ветропарк Можура – други највећи у Црној Гори*, Balkan Green Energy News, 20. новембар 2019. Доступно преко: <https://balkangreenenergynews.com/rs/zvanicno-otvoren-vetropark-mozura-drugi-najveci-u-crnoj-gori/> (Приступљено 20. априла 2023).

⁵⁴ *ЕПЦГ потписала Уговор за еколошку реконструкција термоелектране Пљевља*, Влада Црне Горе, 9. јун 2020. Доступно преко: <https://www.gov.me/cyr/clanak/226160--epcg-potpisala-ugovor-za-ekolosku-rekonstrukcija-termoelektране-pljevlja> (Приступљено 20. априла 2023).

⁵⁵ Горан Малићан, *Термоелектрана еколошка за двије године*, Вијести, 15. август 2022. Доступно преко: <https://www.vijesti.me/vijesti/ekonomija/617424/termoelektрана-ekoloska-za-dvije-godine> (Приступљено 20. априла 2023).

⁵⁶ *Влада тражи стране партнере за Морачу и мале ХЕ*, РТЦГ, 9. октобар 2021. Доступно преко: <https://www.rtcg.me/cir/vijesti/ekonomija/337352/vlada-trazi-strane-partnere-za-moracu-i-male-he.html> (Приступљено 20. априла 2023).

енергетска политика у служби је њених стратешких економских циљева, према којима се, између осталог, предвиђа и учешће у изградњи енергетске инфраструктуре, те повећање удела у производњи и снабдевању енергијом у иностранству.⁵⁷ Основни мотив држава Западног Балкана је да изградњом нових и реконструкцијом постојећих постројења увећају стабилност енергетског система, али и смање његов негативан утицај на животну средину, макар на средњи рок. Ипак, сарадња на плану модернизације енергетске инфраструктуре није ослобођена замерки ЕУ, а оне се у највећој мери преклапају са критикама којима су изложени и пројекти у области саобраћајне инфраструктуре. Иако су и неки пројекти у тој области били критиковани због негативног утицаја на животну средину, као у случају ауто-пута у Црној Гори, утисак је да су еколошки аргументи много присутнији када је реч о енергетским пројектима. Иако су кинеске компаније укључене и у развој алтернативних извора енергије у региону, у чему уживају прећутну подршку ЕУ, изградња нових постројења која користе фосилна горива, а пре свега угљ, налази на оспоравања из ЕУ која су најчешће главни разлог зашто су неки пројекти одложени или заустављени.⁵⁸ С обзиром на то да је декарбонизација економије стратешки циљ ЕУ којег би требало да се придржавају државе кандидати и потенцијални кандидати за чланство, изградња нових термоелектрана на угљ, чак и када се спроводи у складу са највишим еколошким стандардима, удаљава државе региона од идеала угљенично неутралних економија, а последично и од чланства у ЕУ.

Остала поља економског присуства Кине

Иако је највећи број економских активности Кине на Западном Балкану везан за кредитирање и учешће у пројектима модернизације саобраћајне и енергетске инфраструктуре, не сме се занемарити и све веће присуство и значај њених, најпре државних, а потом и приватних компанија у осталим привредним гранама. Ово се пре свега односи на Србију, која је у периоду од 2014. до 2022. године привукла око 2.770.000.000 долара кинеских инвестиција, далеко више од свих других у региону.⁵⁹ Прва велика инвестиција била је у форми аквизиције

⁵⁷ Katarina Zakić and Nevena Šekarić, "China's energy cooperation within the 17+1", *op. cit.*, p. 22.

⁵⁸ *Ibid.*, pp. 20–21.

⁵⁹ Katarina Zakić and Nataša Stanojević, "Between aspiration and reality: Sino-Serbian economic relations" in Elena Safronova (ed.), *China in World and Regional Politics. History and Modernity*, Institute of China and Contemporary Asia, Russian Academy of Science, 2022, p. 303.

од стране компаније „Хестил“ (Hesteel Group), која је априла 2016. године преузела Железару Смедерево за 46.000.000 евра, уз најаве додатних улагања у њену модернизацију и обећање о задржавању свих 5.050 радника.⁶⁰ Две године касније, још једна кинеска државна компанија извршила је аквизицију српског предузећа у сектору металургије. Кинески „Зиђин“ (Zijin Mining Group) је у августу 2018. године откупио 63% акција РТБ Бора за 1.260.000.000 долара, као и додатних 200.000.000 за измирења ранијих дугова, уз обећање о очувању свих 5.000 радних места.⁶¹ Преузимање РТБ Бора ће у значајној мери преобликовати структуру српског извоза и утицати на то да се извоз у Кину са 92.000.000 2018. увећа на 330.000.000 већ наредне године, а 2021. достигне ниво од близу једне милијарде.⁶² Поред ове две аквизиције у сектору металургије, пет кинеских приватних компанија у аутомобилској индустрији започело је своје пословање у Србији у последњих неколико година.⁶³ Ово је најчешће реализовано у форми страних директних инвестиција, међу којима се, као једна од највећих „гринфилд“ (greenfield) инвестиција икада, издваја улагање компаније „Шандонг Линглонг“ (Shandong Linglong) у изградњу фабрике гума у Зрењанину у вредности од око 900.000.000 евра.⁶⁴

Кинеске инвестиције у српску индустрију, у неким аспектима још више од њених активности на развоју инфраструктуре, предмет су многоструких оспоравања. Она се крећу у распону од еколошких критика, преко замерки због непоштовања радничких права и кршењу других закона, све до теза о експлоатацији природних ресурса Србије. Ако се донекле може разумети да инвестиције у тешку индустрију са собом по правилу носе негативне ефекте по животну средину и да су потребни и време и новац да се ти ефекти ублаже, наводи о нехуманим радним условима, дискриминацији и мобингу на послу,⁶⁵ па чак и физичким насртајима

⁶⁰ *Потписан уговор за 'Железару Смедерево', РТС, 18. април 2016. Доступно преко: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/2286662/>.html (Приступљено 20. априла 2023).*

⁶¹ Katarina Zakić, "The results and risks of China's Belt and Road investment projects in Serbia", *op. cit.*, p. 60.

⁶² Vladan Ivanović and Katarina Zakić, "Belt and Road investments in Serbia: Is China a new saviour or a new threat?", *op. cit.*, pp. 74–76.

⁶³ *Ibid.*, p. 81.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Синдикати упозоравају да Зиђин дискриминише и врши мобинг над искусним радницима*, Политика, 11. јун 2021. Доступно преко: <https://www.politika.rs/scc/clanak/481085/Sindikati-upozoravaju-da-Zidin-diskriminise-i-vrsi-mobing-nad-iskusnim-radnicima> (Приступљено 20. априла 2023).

на радника,⁶⁶ Србију удаљавају од европских вредности и стандарда. За земљу која настоји да постане чланица ЕУ посебно је био забрињавајућ случај грубог непоштовања основних људских права радника из Вијетнама, који су били ангажовани на изградњи фабрике „Линглонг“.⁶⁷ Иста компанија критикована је због наводне изградње објеката за које им претходно није била издата грађевинска дозвола,⁶⁸ као и због нелегално додељене државне помоћи.⁶⁹ Кинеским инвестицијама би се могло замерити и да су усмерене у секторе са ниском додатом вредношћу, те да оне врло ограничено доприносе трансферу знања и технологија у Србији. Напоследку, веома непољна структура српског извоза у Кину, у којем сировине учествују са око 55%, а остатак махом чине производи ниског степена обраде,⁷⁰ сведочи о томе да постоји много простора да се економска сарадња са Кином унапреди и додатно приближи интересима Србије. Све узето заједно, иако инвестиције из Кине смањују незапосленост,⁷¹ увећавају извоз и БДП, те засигурно имају и друге позитивне ефекте по српску економију, оне не би смеле ићи на уштрб здраве животне средине, поштовања људских права, правила конкуренције, али

⁶⁶ Немања Митровић, *Зићин, Бор и права радника: Да ли једно извињење решава сукоб на послу*, Би-Би-Си Њуз на српском, 3. септембар 2021. Доступно преко: <https://www.bbc.com/serbian/cyr/srbija-58410678> (Приступљено 20. априла 2023).

⁶⁷ Слободан Маричић, *Људска права и фабрика Линглонг: Случај вијетнамских радника у Зрењанину – шта све знамо до сада*, Би-Би-Си Њуз на српском, 18. новембар 2021. Доступно преко: <https://www.bbc.com/serbian/cyr/srbija-59324121> (Приступљено 20. априла 2023).

⁶⁸ Ксенија Павков, *Активисти: Линглонг се гради без дозволе, спорна и еколошка питања и дотирања*, Н1, 11. мај 2021. Доступно преко <https://n1info.rs/biznis/linglong-grad-bez-dozvole-za-aktiviste-sporna-ekoloska-pitanja-i-dotiranja/> (Приступљено 20. априла 2023).

⁶⁹ *The state aid granted to the Linglong Tire is not in accordance with the law*, Renewables and Environmental Regulatory Institute – RERI, March 2021. Available from: <https://www.reri.org.rs/en/the-state-aid-granted-to-the-linglong-tire-is-not-in-accordance-with-the-law/> (Accessed April 20, 2023).

⁷⁰ Katarina Zakić and Nataša Stanojević, “Between aspiration and reality: Sino-Serbian economic relations”, *op. cit.*, pp. 301–303.

⁷¹ Ранија истраживања показала су да су кинеске инвестиције у периоду од 2013. до 2020. године утицале на очување око 10.000 старих и отварање преко 11.000 нових радних места у Србији. Ђурђица Станковић и Милица Топаловић, „Кинеска иницијатива ‘Појас и пут’ као нови модел успостављања односа између НР Кине и Републике Србије”, *Годишњак ФПН*, Vol. XVI, бр. 27, 2022, стр. 64.

и владавине права у најширем смислу. Све ово су предуслови како би се економска сарадња са Кином могла сматрати компатибилном са процесом приступања Србије ЕУ.

Приликом анализе кинеског економског присуства на Западном Балкану из вида се нипошто не сме изгубити њена улога у нафтном сектору Албаније. Наиме, 2016. године кинеска нафтна компанија „Гео-Џејд Петролеум“ (Geo-Jade Petroleum) купила је канадску компанију „Банкерс Петролеум“ (Bankers Petroleum) за 575.000.000 канадских долара (око 390.000.000 евра).⁷² Иако се ова аквизиција формално води као инвестиција спроведена у Канади, те изостаје њено приказивање у званичним албанским статистикама, њоме је кинески „Гео-Џејд“ стекао ексклузивно право на експлоатацију највећег нафтног поља на европском копну „Патос-Маринза“ (Patos-Marinza) и друге две нафтоносне области у Албанији.⁷³ Данас ова компанија производи 95% сирове нафте која има значајан удео у албанском извозу, те је истовремено највећи порески платиша и један од највећих послодаваца у овој држави.⁷⁴ Премда би се на основу овога могло закључити да Кина овај економски аранжман може (зло)употребити као средство политичког притиска на Албанију, ствари нису тако једноставне. Пре свега, треба имати у виду да је реч о аквизицији коју је спровела приватна компанија без укључивања кинеске Владе, као и да претња њеним евентуалним повлачењем из Албаније – које би свакако могло да нанесе краткорочну штету, али би на дуги рок изгледно било компензовано уласком других иностраних компанија – не може бити довољно кредибилан инструмент политичке уцене.⁷⁵

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА – ДА ЛИ ЈЕ ЕКОНОМСКИ КОНКУРЕНТ НЕОПХОДНО И ГЕОПОЛИТИЧКИ РИВАЛ?

Као што је ЕУ сама нагласила у свом стратешком документу из 2019. године, мада Кина представља „економског конкурента“ и „стратешког ривала који промовише алтернативне моделе управљања“, она је истовремено и „партнер с којим ЕУ има блиско повезане циљеве (...) и

⁷² *Geo-Jade acquiring Bankers Petroleum*, Oil & Gas Journal, 22 March 2016. Available from: <https://www.ogj.com/general-interest/article/17249290/geojade-acquiring-bankers-petroleum> (Accessed April 20, 2023).

⁷³ Wouter Zweers et al., *China and the EU in the Western Balkans: A zero-sum game?*, op. cit., p. 13.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 14.

⁷⁵ *Ibid.*, pp. 22–23.

са којим мора пронаћи баланс интереса".⁷⁶ Кина је највећи трговински партнер ЕУ чија роба чини чак 20,8% увоза Уније, те треће најважније извозно тржиште на које Унија извози 9% својих производа.⁷⁷ Ови подаци указују да је Кина у економском смислу веома важна за ЕУ, а њен значај је у измењеним међународним околностима само додатно увећан. Као што Игрутиновић исправно примећује, економске последице пандемије и рата у Украјини могле би да делују позитивно у правцу релаксације односа Кине и ЕУ зарад очувања постојећег нивоа економске сарадње, те истиче да би ЕУ могла да се постави обазривије према Кини, не желећи да отвара нова поља непријатељства.⁷⁸

Обазривост европског приступа, свест о значају економских односа са Кином, али и настојање да се Кина придобије као партнер у решавању руско-украјинског сукоба, била је видљива и у недавној посети француског председника и председнице Европске комисије Пекингу. Непосредно уочи трилатералног састанка, председница Комисије Урсула фон дер Лајен (Ursula von der Leyen) се обратила кинеском председнику Сију (Xi), нагласивши значај сарадње ЕУ и Кине у решавању кључних глобалних изазова, од климатских промена, преко нуклеарних претњи, глобалног здравља и финансијске стабилности, све до заустављања руске агресије на Украјину.⁷⁹ Макрон (Macron) је у разговору са Сијем изнео очекивања да ће „Кина успети да уразуми Русију”,⁸⁰ а иако је рат у Украјини био у фокусу посете француског председника, у току ње је

⁷⁶ “Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council: EU-China – A strategic outlook”, European Commission and High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, Brussels, March 12, 2019, p. 1. Available from: <https://commission.europa.eu/system/files/2019-03/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf> (Accessed April 20, 2023).

⁷⁷ “China-EU – international trade in goods statistics”, Eurostat, February 2023. Available from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics (Accessed April 20, 2023).

⁷⁸ Милан Игрутиновић, „Системско ривалство ЕУ и НР Кине и положај Западног Балкана”, нав. дело, стр. 63.

⁷⁹ “Statement by President von der Leyen ahead of the trilateral meeting with President of the People’s Republic of China Xi Jinping and French President Macron”, European Commission, Beijing, April 6, 2023. Available from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_2150 (Accessed April 20, 2023).

⁸⁰ Simone McCarthy, Jake Kwon and Pauline Lockwood, *Macron counting on China’s Xi ‘to reason’ with Russia over Ukraine war*, CNN, April 6, 2023. Available

потписан и велики број споразума с циљем унапређења економских односа са Кином.⁸¹ На ово се надовезала и европска турнеја новоизабраног кинеског премијера Лија Ђијанга (Li Qiang), који је за своју прву инострану посету изабрао Берлин, где се 19. јуна најпре састао са немачким председником Штајнмајером (Steinmeier), а потом и са канцеларом Шолцом (Scholz).⁸² Неколико дана касније Ли је учествовао и на „Самиту за нови глобални финансијски пакт“, одржаном у Паризу на иницијативу француског председника Макрона, где је дошло до сусрета двојице државника и разговора на бројне теме од значаја за обе стране.⁸³

Овакав развој односа ЕУ и Кине у светлу актуелних геополитичких дешавања може утицати и на то да Кина, која представља објективног економског конкурента, престане да се *a priori* доживљава и као геополитички ривал ЕУ на Западном Балкану. Основ за партнерство ЕУ и Кине у региону лежи у њиховим заједничким интересима на овом простору, који се често занемарују. На првом месту, званични Пекинг подржава европске интеграције држава Западног Балкана и своје партнерство са њима у значајној мери темељи управо на чињеници да оне, као придружене државе, имају либерализован приступ тржишту ЕУ, те у очекивању да ће у перспективи постати чланице Уније. Додатно, Западни Балкан је у геополитичком смислу важан Кини пре свега као транзитни регион преко којег она може транспортовати своју робу до богатих западноевропских држава, које представљају примарне економске партнере.

Неки аутори исправно уочавају да кинеске инвестиције у регионалну инфраструктуру, упркос томе што често конкуришу европским, могу да обезбеде значајан подстицај економској модернизацији, кон-

from: <https://edition.cnn.com/2023/04/06/china/macron-xi-jinping-beijing-china-ukraine-war-intl-hnk/index.html> (Accessed April 20, 2023).

⁸¹ Ankita Dutta, *Assertive (dis)unity: Assessing Macron and Von Der Leyen's visit to China*, Observer Research Foundation, April 18, 2023. Available from: <https://www.orfonline.org/expert-speak/assertive-disunity/> (Accessed April 20, 2023).

⁸² *Chinese PM Li visits Germany and France on first trip abroad*, Le Monde, June 19, 2023. Available from: https://www.lemonde.fr/en/china/article/2023/06/19/china-s-li-visits-germany-and-france-on-first-trip-abroad_6034020_162.html (Accessed July 20, 2023).

⁸³ *Li Qiang Meets with French President Emmanuel Macron*, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, June 23, 2023. Available from: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202306/t20230625_11103332.html (Accessed July 20, 2023).

курентности и повезаности у региону, што је свакако и у интересу ЕУ.⁸⁴ Премда су кинеске економске праксе – у области јавних набавки, правилима конкуренције, државне помоћи, заштите животне средине и сл. – често неусаглашене са правним тековинама ЕУ, за које се очекује да буду имплементирани у државама које претендују да постану чланице, ово је замерка која би првенствено могла бити упућена надлежним институцијама у свакој од земаља. Државе региона би морале да раде на томе да разумљиву потребу за привредним развојем – којем кинеске инвестиције свакако доприносе – усагласе са настојањима да се кроз прихватање и примену европских стандарда приближе чланству у ЕУ, док би са своје стране ЕУ морала да понуди кредибилнију перспективу чланства и тиме мотивише државе да не одустану од реформи. Напослетку, Кина би могла да буде и савезник ЕУ приликом стабилизације прилика на Западном Балкану, а њене дугорочне инвестиције у привреду ових држава представљају својеврсну економску гаранцију да Кина неће покушати да destabilизује регион.⁸⁵

На крају би било важно осврнути се и на отворено косовско-метохијско питање које представља потенцијално поље кинеског геополитичког утицаја у региону, захваљујући, између осталог, и њеном статусу сталне чланице Савета безбедности Уједињених нација. Мада Кина званично подржава територијални интегритет Србије и настојање Београда да у дијалогу са Приштином дође до „обострано прихватљивог решења“, било је упадљиво њено „гласно“ ћутање у контексту француско-немачког предлога за нормализацију односа Београда и Приштине. Кинеско неизјашњавање – које може бити схваћено и као прећутна подршка тзв. европском споразуму – веома је индикативно и показује да, у геополитичком смислу, Пекинг не види Западни Балкан као регион од примарног стратешког значаја и да, макар на средњи рок, нема намеру да улази у политичку конфронтацију са ЕУ на овом простору или макар не око овог, за стабилност региона, круцијалног питања.

Све у свему, став ЕУ о геополитичком присуству Кине на Западном Балкану ће доста зависити од њихових односа на ширем, глобалном плану. Евентуална конструктивна улога Кине у постизању примирја на украјинском фронту могла би се позитивно одразити и на њене односе са ЕУ, која трпи директне економске и друге последице због овог сукоба. Ипак, с обзиром на то да ЕУ пати од недостатка стратешке аутономије, односно да је у безбедносном смислу и даље зависна од САД, те ју је

⁸⁴ Lars Hänsel and Florian C. Feyerabend, *The influence of external actors in the Western Balkans: A map of geopolitical players*, Konrad Adenauer Stiftung, Sankt Augustin/Berlin, 2018, p. 5.

⁸⁵ *Ibid.*

тешко сматрати засебним полом моћи мултиполарног света у настајању, њени односи са Пекингом ће у скорој будућности и даље бити у значајној мери усмеравани из Вашингтона. Имајући у виду да су САД одлучне у намери да зауздају успон свог највећег ривала на пиједесталу светске суперсиле, све док ЕУ не буде изградила спољну политику која би у суштинском смислу била независна од Сједињених Држава, тешко је очекивати да би она могла да продуби своје односе са Кином, па чак и да само толерише њено увећано економско присуство у Европи. У том случају би, као много пута у историји, (Западни) Балкан могао изнова постати пуки објекат политике великих сила, насупрот вољи и интересима његових народа.

БИБЛИОГРАФИЈА

- [1] Гајић, Александар, „Западни Балкан у савременом политичком дискурсу”, *Национални интерес*, Vol. 15, бр. 3, 2012, стр. 83–99.
- [2] Ејдус, Филип, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012.
- [3] Закић, Катарина, „Потенцијали регионалне сарадње у оквиру 17+1 и искуства Србије”, *Међународна политика*, Vol. LXXI, бр. 1177, 2020, стр. 30–52.
- [4] Игрутиновић, Милан, „Системско ривалство ЕУ и НР Кине и положај Западног Балкана”, у: Катарина Закић и Ненад Стекић (урс), *Кинески развојни изазови: Промене и пројекције*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 45–68.
- [5] Обрадовић, Жарко, „Стратешко партнерство ‘мале’ Србије и ‘велике’ Кине”, *Српска политичка мисао*, Vol. 53, No. 3, 2016, стр. 121–137.
- [6] Павлићевић, Драган, „Извори и перспективе кинеске политике према Западном Балкану”, у: Катарина Закић и Ненад Стекић (урс), *Кинески развојни изазови: Промене и пројекције*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 13–43.
- [7] Станковић, Ђурђица, Топаловић Милица, „Кинеска иницијатива ‘Појас и пут’ као нови модел успостављања односа између НР Кине и Републике Србије”, *Годишњак ФПН*, Vol. XVI, бр. 27, 2022, стр. 51–73.
- [8] Hänsel, Lars, Feyerabend Florian C., *The influence of external actors in the Western Balkans: A map of geopolitical players*, Konrad Adenauer Stiftung, Sankt Augustin/Berlin, 2018.
- [9] Ivanović, Vladan, Zakić Katarina, “Belt and Road investments in Serbia: Is China a new saviour or a new threat?”, *International Problems*, Vol. LXXV, No. 1, 2023, pp. 65–92.
- [10] Lazarević, Milena, Mitrović Sava, “The EU and Third Actors in the Balkans. Relaunching Enlargement, Reviving Credibility”, in: Giorgio Fruscione (ed.),

- Europe and Russia on the Balkan Front. Geopolitics and Diplomacy in the EU's Backyard*, Italian Institute for International Political Studies – ISPI, 2023, pp. 13–30.
- [11] Liu, Zuokui, “History and prospects of cooperation between China and countries in Central and Eastern Europe”, *The Review of International Affairs*, Vol. LXXII, No. 1181, 2021, pp. 43–54.
- [12] Putten, Frans-Paul van der, *Chinese Investment in the Port of Piraeus, Greece: The Relevance for the EU and the Netherlands*, Clingendael Institute, The Hague, 2020.
- [13] Zakić, Katarina, Radišić Bojan, “China’s Belt and Road investment projects in the Balkan countries: Six years after”, *The Review of International Affairs*, Vol. LXX, No. 1175, 2019, pp. 48–68.
- [14] Zakić, Katarina, “The results and risks of China’s Belt and Road investment projects in Serbia”, *The Reviews of International Affairs*, Vol. LXXI, No. 1180, 2020, pp. 45–71.
- [15] Zakić, Katarina, Šekarić Nevena, “China’s energy cooperation within the 17+1”, *International Problems*, Vol. LXXIII, No. 1, 2021, pp. 7–38.
- [16] Zakić, Katarina, Stanojević Nataša, “Between aspiration and reality: Sino- Serbian economic relations”, in: Elena Safronova (ed.), *China in World and Regional Politics. History and Modernity*, Institute of China and Contemporary Asia, Russian Academy of Science, 2022, pp. 298–311.
- [17] Zweers, Wouter, Shopov Vladimir, Putten Frans-Paul van der, Petkova Mirela, Lemstra Maarten, *China and the EU in the Western Balkans: A zero-sum game?*, Clingendael Institute, The Hague, 2020.

Документи, медијски и интернет извори

- [1] Аугустиновић, Марија, *Кинези након термоелектрана улажу први пут у вјетроелектрану у БиХ*, Радио Слободна Европа, 13. фебруар 2023. Доступно преко: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kinezi-vjetroelektrana-bih/31558129.html> (Приступљено 20. априла 2023).
- [2] *Влада тражи стране партнере за Морачу и мале ХЕ*, РТЦГ, 9. октобар 2021. Доступно преко: <https://www.rtcg.me/cir/vijesti/ekonomija/337352/vlada-trazi-strane-partnere-za-moracu-i-male-he.html> (Приступљено 20. априла 2023).
- [3] *Вучић: Можемо да завршимо пругу до Суботице пре краја 2024. године*, РТВ, 14. јануар 2023. Доступно преко: https://www.rtv.rs/sr_ci/vojvodina/novisad/vucic-mozemo-da-zavrshimo-prugu-do-subotice-pre-kraja-2024.-godine_1408156.html (Приступљено 20. априла 2023).
- [4] *Ђедовић у посети ТЕ-ТО Панчево*, Министарство рударства и енергетике, 20. март 2023. Доступно преко: <https://mre.gov.rs/aktuelnosti/saopstenja/djedovic-u-poseti-te-rancevo> (Приступљено 20. априла 2023).
- [5] *ЕПЦГ потписала Уговор за еколошку реконструкцију термоелектране Пљевља*, Влада Црне Горе, 9. јун 2020. Доступно преко: <https://www.gov.me/cug/cla>

- nak/226160--ercg-potpisala-ugovor-za-ekolosku-rekonstrukcija-termoelektrane-pljevlja (Приступљено 20. априла 2023).
- [6] *Извјештај о државном дугу на дан 31. 12. 2022. године*, Влада Црне Горе. Доступно преко: <https://www.gov.me/cyt/clanak/izvjestaj-o-drzavnom-duguna-dan-31122022-godine> (Приступљено 20. априла 2023).
- [7] *Извјештај о јавном дугу Црне Горе на 31. децембар 2020. године*, Влада Црне Горе. Доступно преко: <https://www.gov.me/cyt/dokumenta/36e6eebd-1c0c-473a-bf36-44db85771437> (Приступљено 20. априла 2023).
- [8] *Изградња ХЕ Дабар ускоро у завршној фази*, РТРС, 9. октобар 2022. Доступно преко: <https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=489465> (Приступљено 20. априла 2023).
- [9] Катић, Горан, *Кинеске фирме у марту почињу обнову Блока 6 термоелектране у Тузли*, Радио Слободна Европа, 13. фебруар 2023. Доступно преко: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kina-blok-6-termoelektrana-tuzla-obnova/32269611.html> (Приступљено 20. априла 2023).
- [10] Малићан, Горан, *Термоелектрана еколошка за двије године*, Вијести, 15. август 2022. Доступно преко: <https://www.vijesti.me/vijesti/ekonomija/617424/termoelektrana-ekoloska-za-dvije-godine> (Приступљено 20. априла 2023).
- [11] Маричић, Слободан, *Људска права и фабрика Линглонг: Случај вијетнамских радника у Зрењанину – шта све знамо до сада*, Би-Би-Си Њуз на српском, 18. новембар 2021. Доступно преко: <https://www.bbc.com/serbian/cyt/srbija-59324121> (Приступљено 20. априла 2023).
- [12] Митровић, Немања, *Зиџин, Бор и права радника: Да ли једно извињење решава сукоб на послу*, Би-Би-Си Њуз на српском, 3. септембар 2021. Доступно преко: <https://www.bbc.com/serbian/cyt/srbija-58410678> (Приступљено 20. априла 2023).
- [13] Павков, Ксенија, *Активисти: Линглонг се гради без дозволе, спорна и еколошка питања и дотирања*, Н1, 11. мај 2021. Доступно преко <https://n1info.rs/biznis/linglong-gradi-bez-dozvole-za-aktiviste-sporna-ekoloska-pitanja-i-dotiranja/> (Приступљено 20. априла 2023).
- [14] *Последњи део опреме за нови блок ТЕ стигао у Костолац*, Политика, 26. новембар 2022. Доступно преко: <https://www.politika.rs/scc/clanak/526606/Poslednji-deo-opreme-za-novi-blok-TE-stigao-u-Kostolac> (Приступљено 20. априла 2023).
- [15] *Потписан уговор за 'Железару Смедерево'*, РТС, 18. април 2016. Доступно преко: <https://www.rts.rs/vesti/ekonomija/2286662/.html> (Приступљено 20. априла 2023).
- [16] *Пројекат изградње Блока 7 Термоелектране Тузла још увијек неизвјестан*, УНА, 28. фебруар 2023. Доступно преко: <https://unaworld.com/ba/vijesti/drustvo/projekat-izgradnje-bloka-7-termoelektrane-tuzla-jos-uvijek-neizvjestan> (Приступљено 20. априла 2023).

- [17] *Синдикати упозоравају да Зиђин дискриминише и врши мобинг над искусним радницима*, Политика, 11. јун 2021. Доступно преко: <https://www.politika.rs/scc/clanak/481085/Sindikati-upozoravaju-da-Zidin-diskriminise-i-vrsi-mobing-nad-iskusnim-radnicima> (Приступљено 20. априла 2023).
- [18] Спасић, Владимир, *Београдске електране и ЕПС потписали уговор о градњи топловода од ТЕНТ-а до Новог Београда*, Balkan Green Energy News, 19. јануар 2023. Доступно преко: <https://balkangreenenergynews.com/rs/beogradske-elektране-i-eps-potpisali-ugovor-o-gradnji-toplovoda-od-tent-a-do-novog-beograda/> (Приступљено 20. априла 2023).
- [19] Спасић, Владимир, *Званично отворен ветропарк Можура – други највећи у Црној Гори*, Balkan Green Energy News, 20. новембар 2019. Доступно преко: <https://balkangreenenergynews.com/rs/zvanicno-otvoren-vetropark-mozura-drugi-najveci-u-crnoj-gori/> (Приступљено 20. априла 2023).
- [20] *Термоелектрана Станари пуштена у рад*, Ал Џазира, 20. септембар 2016. Доступно преко: <https://balkans.aljazeera.net/news/economy/2016/9/20/termoelektрана-stanari-pustena-u-rad> (Приступљено 20. априла 2023).
- [21] *Термоелектрану у Панчеву граде Кинези, вредност 180 милиона евра*, РТВ, 1. новембар 2017. Доступно преко: https://rtv.rs/sr_ci/ekonomija/termoelektрану-u-pancevu-grade-kinezi-vrednost-180-miliona-evra_866735.html (Приступљено 20. априла 2023).
- [22] *УНЕСКО забринут због изградње аутопута у кориту Таре*, Радио Слободна Европа. Доступно преко: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30049375.html> (Приступљено 20. априла 2023).
- [23] “China-EU – international trade in goods statistics”, Eurostat, February 2023. Available from: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics (Accessed April 20, 2023).
- [24] *China in the Balkans*, Balkan Insight, Available from: <https://china.balkaninsight.com/> (Accessed April 20, 2023).
- [25] *Chinese PM Li visits Germany and France on first trip abroad*, Le Monde, 19 June 2023. Available from: https://www.lemonde.fr/en/china/article/2023/06/19/china-s-li-visits-germany-and-france-on-first-trip-abroad_6034020_162.html (Accessed July 20, 2023).
- [26] *Direct Investment Abroad: Millions of US Dollars*, International Monetary Fund, Available from: <https://www.imf.org/external/datamapper/DirectAbroad@CF/CHN?zoom=CHN&highlight=CHN> (Accessed April 20, 2023).
- [27] Dutta, Ankita, *Assertive (dis)unity: Assessing Macron and Von Der Leyen’s visit to China*, Observer Research Foundation, 18 April 2023. Available from: <https://www.orfonline.org/expert-speak/assertive-disunity/> (Accessed April 20, 2023).
- [28] “Eu-Western Balkans Summit Thessaloniki”, European Commission, June 21, 2003. Available from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_03_163 (Accessed April 20, 2023).

- [29] *GDP based on PPP, share of world, International Monetary Fund*. Available from: <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/USA/CHN/EU> (Accessed April 20, 2023).
- [30] *Geo-Jade acquiring Bankers Petroleum*, Oil & Gas Journal, 22 March 2016. Available from: <https://www.ogj.com/general-interest/article/17249290/geojade-acquiring-bankers-petroleum> (Accessed April 20, 2023).
- [31] “Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council: EU-China – A strategic outlook”, European Commission and High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, Brussels, March 12, 2019, p. 1. Available from: <https://commission.europa.eu/system/files/2019-03/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf> (Accessed 20 April 2023).
- [32] Krstinovska, Ana, *Exporting Corruption? The Case of a Chinese Highway Project in North Macedonia*, China Observers in Central and Eastern Europe, November 6, 2019. Available from: <https://chinaobservers.eu/exporting-corruption-the-case-of-a-chinese-highway-project-in-north-macedonia/> (Accessed April 15, 2023).
- [33] *Li Qiang Meets with French President Emmanuel Macron*, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, June 23, 2023. Available from: https://www.fm-prc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202306/t20230625_11103332.html (Accessed July 20, 2023).
- [34] McCarthy, Simone, Kwon Jake, Lockwood Pauline, *Macron counting on China’s Xi ‘to reason’ with Russia over Ukraine war*, CNN, April 6, 2023. Available from: <https://edition.cnn.com/2023/04/06/china/macron-xi-jinping-beijing-china-ukraine-war-intl-hnk/index.html> (Accessed April 20, 2023).
- [35] *Net trade in goods and services (BoP, current US\$) – China*, World Bank. Available from: <https://data.worldbank.org/indicator/BN.GSR.GNFS.CD?end=2021&locations=CN&start=2000> (Accessed April 20, 2023).
- [36] *Real GDP growth: Annual percent change*, International Monetary Fund. Available from: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/CHN?zoom=CHN&highlight=CHN (Accessed April 20, 2023).
- [37] “Statement by President von der Leyen ahead of the trilateral meeting with President of the People’s Republic of China Xi Jinping and French President Macron”, European Commission, Beijing, April 6, 2023. Available from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_2150 (Accessed April 20, 2023).
- [38] Stojkovski, Bojan, Jeremić Ivana, Kajošević Samir, Nikolić Ivana, Angelovski Ivan, Mejdini Fatjona, Pekmez Irvin, *China in the Balkans: Controversy and Cost*, Balkan Insight. Available from: <https://balkaninsight.com/2021/12/15/china-in-the-balkans-controversy-and-cost/> (Accessed April 20, 2023).
- [39] *The state aid granted to the Linglong Tire is not in accordance with the law*, Renewables and Environmental Regulatory Institute – RERI, March 2021. Available from: <https://www.reri.org.rs/en/the-state-aid-granted-to-the-linglong-tire-is-not-in-accordance-with-the-law/> (Accessed April 20, 2023).

- [40] *Total public debt*, Open Finance. Available from: <https://javendolg.finance.gov.mk/en> (Accessed April 20, 2023).
- [41] *Xinhua-Baltic International Shipping Centre Development Index 2021*, China Economic Information Service and Baltic Exchange. Available from: https://www.balticexchange.com/content/dam/balticexchange/consumer/documents/2021_Xinhua_Baltic_ISCDI_EN.pdf (Accessed April 20, 2023).

Sava Mitrović

ENHANCED ECONOMIC PRESENCE OF CHINA IN THE WESTERN BALKANS: GEOPOLITICAL CHALLENGE FOR THE EUROPEAN UNION?

Abstract

This paper presents and examines China's influence in the Western Balkans, aiming to determine if increased economic presence of China in the region poses a geopolitical challenge for the European Union. The study begins by explaining China's approach to the Western Balkans and then conducts a thorough review of its economic activities in the region. From transportation infrastructure project, through energy, all the way to Chinese investments in other economic sectors, the author showcases the dynamic and growing intensity of China's economic influence in the Western Balkans. Determined patterns of Chinese economic behaviour in the region are contextualised within the framework of the Western Balkans' European integration. Rather than providing a conventional conclusion, the author addresses the research question concerning the geopolitical rivalry between China and the EU in the Western Balkans by adopting the lenses of the evolved international environment. The ongoing necessity of balancing against Russia, particularly following its invasion on Ukraine, is gradually positioning China as a (un)willing partner of the EU. Consequently, this changing dynamic could lead the EU to reassess its perception of China as a geopolitical challenger in the Western Balkans, capitalising on the existing common interests between Brussels and Beijing in the region.

Keywords:

China, European Union, Western Balkans, geopolitics, economy, investments.